

TREBALL DE FI DE MÀSTER

Màster en Comunicació Intercultural i Ensenyament de Llengües

Departament de Filologia i Cultures Europees

Les polítiques lingüístiques educatives al Líban: una aproximació mitjançant el context sociolingüístic i polític

Autora: Celia Ibáñez Pascual - 21806905F

Tutor: Dr. Juan Jiménez Salcedo

Castelló de la Plana, novembre de 2021

Resum:

La situació cultural de qualsevol territori on es parla més d'una llengua i conviuen seguidors de diferents religions i sectes és especialment peculiar i conflictiva en la major part dels casos, i el Líban no n'és una excepció. En aquest país conviu la llengua autòctona amb l'anglès, el francès i l'armeni a causa dels processos de colonització i globalització que ha patit el país durant el segle passat i els darrers últims anys. De manera que aquesta situació es plasma en les polítiques lingüístiques de l'educació libanesa.

En aquest treball es pretén analitzar les polítiques lingüístiques dels sistemes educatius vigents, com també part de les del segle XX. En cada època analitzada, aquestes polítiques canvien enormement a causa de diversos factors polítics i religiosos, com ara la colonització, el nacionalisme àrab o la globalització. Abans d'analitzar les polítiques lingüístiques educatives, em centraré també en contextualitzar la situació de les diferents llengües i dialectes parlats al Líban, així com el paper que tenen les religions en la política i la cultura libaneses, especialment en l'educació. L'objectiu principal és llavors comprovar les petges que els diferents conflictes dels segles XIX i XX han deixat en els sistemes educatius.

Paraules clau:

Polítiques lingüístiques, sistema educatiu, llengua àrab, llengua anglesa i llengua francesa.

Abstract:

The cultural situation of territories where more than one language is spoken and followers of many religions and sects coexist tend to have peculiar and conflicting social dynamics. Lebanon is no exception, the native language coexists with English, French and Armenian due to colonization and globalization that has occurred since the last century. Hence, this situation is reflected in the language policies of Lebanese education.

In this M.A. thesis, the language policies of the current education system will be studied, as well as those from the 20th century. In each analyzed era, these policies change greatly due to various political and religious factors, such as colonization, Arab nationalism or globalization. Before analyzing educational language policies, I will also focus on contextualizing the situation of the different languages and dialects spoken in Lebanon, as well as the role that religions play in Lebanese politics and culture, specifically in education. Then, the focus is to highlight how the different conflicts of the 19th and 20th centuries have impacted the modern educational systems.

Key words:

Language policies, Education system, Arabic language, English language and French language.

Estil bibliogràfic

He utilitzat l'estil Chicago per a les cites i les referències bibliogràfiques.

Les cites d'aquest TFM són generalment traduccions pròpies de l'anglès, i en menor mesura, del francès i del castellà. A més a més, alguns dels documents que hi he emprat han estat traduïts de l'àrab pels autors que he citat en aquest treball.

Contingut

1. Introducció	5
2. Metodologia	7
3. Contextualització lingüística del Líban	8
3.1. L'àrab clàssic	8
3.2. Àrab estàndard modern	9
3.3. Àrab parlat culte	10
3.4. Àrab dialectal libanès	11
3.5. L'armeni	13
3.6. El francès i l'anglès	13
4. Religió i llengua	15
4.1. Cristianisme maronita	16
4.2. Sunnisme	17
4.3. Xiisme	19
4.4. Drusisme	20
4.5. L'acord de Taïf	21
5. Els sistemes educatius	23
5.1. Anteriors polítiques lingüístiques	23
5.1.1. El mandat francès	23
5.1.2. La independència de França	24
5.1.3. La guerra civil	27
5.2. Polítiques lingüístiques vigents	28
5.2.1. El sistema preuniversitari	28
5.2.2. El sistema universitari	29
6. Conclusions finals	31
Referències bibliogràfiques	33

1. Introducció

El Líban és un país àrab amb una gran diversitat cultural, lingüística i religiosa. Tot i que açò l'enriqueix, al llarg de la història aquesta diversitat ha sigut motiu de molts conflictes interns entre libanesos i fins i tot, de guerres. A més a més, la colonització per part de França i Gran Bretanya durant els segles XIX i XX va agreujar aquestes diferències i va crear conflictes sociopolítics; a més de modificar moltes parts importants de la societat i la cultura libaneses, com l'educació lingüística. Així doncs, l'objectiu principal d'aquest Treball de Fi de Màster és realitzar una investigació sobre la manera en què aquesta diversitat, part dels conflictes colonials i l'actual globalització han estat condicionant les polítiques lingüístiques de l'educació libanesa.

Quant a la motivació personal en l'elecció d'aquest tema, el fet que aquests darrers últims anys haja estudiat la llengua àrab ha despertat en mi curiositat per aprofundir en les diverses cultures del Món Àrab. Malgrat això, l'elecció pel cas libanès en concret ha vingut motivada perquè tinc tres persones d'origen libanès properes a mi, les quals són un clar exemple de la multiculturalitat i el multilingüisme d'aquest país. A causa d'açò, he volgut investigar sobre el context sociolingüístic i històric del Líban aplicat especialment a l'educació lingüística i per tant, a les seues polítiques lingüístiques.

El cos d'aquest Treball de Fi de Màster es divideix en tres parts principals. La primera és una mena de contextualització de les llengües i dialectes parlats al Líban. Cal recalcar que per entendre l'educació lingüística i les polítiques lingüístiques d'aquest país és important conèixer exactament quines són les llengües que s'empren usualment en els principals àmbits; a més de tenir en compte que el Món Àrab és una regió que des de fa anys es caracteritza perquè la diglòssia hi és molt present. A més a més, és rellevant conèixer que les llengües europees, especialment el francès i l'anglès, juguen un paper important en els diversos sistemes educatius a causa de motius polítics i històrics.

En la segona part relacione la llengua amb les religions i/o sectes, ja que al Líban hi estan molt lligades. Cada comunitat religiosa té un motiu històric pel qual sentir-se més proper a una llengua en concret. Per exemple, en el cas dels cristians maronites, la llengua francesa forma part del seu dia a dia a causa dels diversos fets polítics ocorreguts aquests darrers segles.

Finalment, en el tercer i últim apartat principal faig una aproximació als diversos sistemes educatius del Líban des del segle XX fins a l'actualitat. Els sistemes educatius del segle XX estan dividits per algunes de les etapes més importants d'aquests cent anys: el Mandat Francès, la Independència de França i la Guerra Civil. En aquestes èpoques, hi ha canvis rellevants pel que fa a l'educació lingüística, ja que a mesura que passen els anys i el Líban es modernitza, la llengua àrab cada vegada hi té més presència, mentre que el francès a poc a poc s'hi va arraconant, no del tot, però. A més a més, l'anglès cada vegada hi té més presència a causa de la globalització. Al final del treball, realitze unes determinades conclusions a partir de tots els fets explicats al llarg d'aquest Treball de Fi de Màster.

2. Metodologia

Com ja s'ha comentat anteriorment, en aquest treball es pretén investigar la manera en què els diversos factors sociopolítics dels darrers segles i de l'actualitat poden afectar l'educació lingüística dels estudiants als centres educatius libanesos. En aquest apartat, tractaré d'exposar els processos que he seguit per realitzar aquest Treball de Fi de Màster: la planificació, la resposta als objectius plantejats, la recerca d'informació relacionada amb el tema escollit i algunes dificultats.

Per a arribar a unes determinades conclusions sobre la investigació que havia plantejat anteriorment, en primer lloc vaig seleccionar diverses fonts per investigar sobre el tema d'aquest estudi, especialment articles i tesis doctorals d'autors experts que havien realitzat investigacions relacionades amb açò, concretament lingüistes especialitzats en aquest tema en concret o similars. A més a més, m'he basat en fonts oficials com ara institucions governamentals que s'ocupen de l'educació al Líban (com ara el *Center for Educational Research* del Ministeri d'Educació libanès) i en la documentació oficial de les universitats. En segon lloc, vaig haver de comparar si les fonts que havia escollit per al treball responien del tot als objectius que m'havia plantejat. Tot i realitzar una anàlisi exhaustiva de les determinades fonts, no sempre responien a aquests objectius, llavors vaig necessitar tornar a seleccionar les fonts que realment calia emprar per al TFM.

Per altra banda, he de recalcar que tot i que els sistemes educatius i les polítiques lingüístiques dels nivells preuniversitaris han estat objecte d'algunes investigacions per part dels lingüistes, no ha estat fàcil trobar investigacions sobre les polítiques lingüistes en l'àmbit universitari. A més a més, a l'hora de fer la recerca de literatura per a aquest estudi, també vaig haver d'informar-me molt sobre les institucions i els organismes públics que s'encarreguen de l'educació al país i, per tant, de crear la normativa educativa i les polítiques lingüístiques. Malgrat això, tota la documentació oficial està tant en àrab com en anglès o en francès, cosa que em va facilitar la traducció al català del contingut dels documents.

3. Contextualització lingüística del Líban

El Líban és un país caracteritzat per la complexitat cultural, lingüística i religiosa. Quatre llengües comparteixen aquest mateix espai: l'àrab, l'armeni, el francès i l'anglès, cosa que provoca que siga un territori particularment vulnerable a conflictes culturals i identitaris interns (Zouhir 2017). Nogensmenys, la complexitat lingüística no radica solament en el plurilingüisme i en la multiculturalitat, sinó també en la situació de diglòssia de la llengua àrab, present també, en tot el Món Àrab. Ferguson (1959) fa referència a aquest concepte de diglòssia com a la situació lingüística en què “dues varietats de la mateixa llengua conviuen en la comunitat i que cadascuna hi té un rol diferent”.

Hi existeix una varietat més baixa i una altra de més alta. La més baixa s'anomena generalment àrab dialectal, àrab parlat, àrab col·loquial o *'ammiyya* i la més alta àrab escrit, àrab formal o àrab *fusha*; en la qual existeix també dues subvarietats formals anomenades àrab clàssic (AC) i àrab estàndard modern (AEM). Més avant especificaré les diferències entre aquestes dues. Les varietats formals i col·loquials es diferencien de manera considerable tant lingüísticament com sociolingüística, ja que l'ús de cadascuna s'empra en situacions ben diferents. Mentre que l'àrab dialectal es remet a usos familiars i col·loquials, l'àrab formal és present principalment en contextos com l'educació, els mitjans de comunicació o la literatura, entre d'altres. No obstant això, darrerament ha sorgit una altra varietat que se situa entre l'àrab formal i el col·loquial, l'anomenat àrab parlat culte. Tot i que encara no té gaire presència al Món Àrab, pot suposar una solució a aquesta problemàtica de la diglòssia àrab.

3.1. L'àrab clàssic

Encara que es desconeix l'origen exacte d'aquesta varietat clàssica de l'àrab, del que sí que hi ha evidència és que va suposar la base de la llengua de l'Alcorà, i que a partir de la creació d'aquesta varietat, la llengua clàssica es va convertir en tot un model lingüístic normatiu a seguir en els contextos formals. Alguns dels investigadors consideren que l'àrab de l'Alcorà, la llengua clàssica, és una imitació de l'àrab de la *qasida* preislàmica (o *coiné*), d'altres opinen que es tracta d'una varietat influenciada pel dialecte *qurays* del profeta Muhammad; mentre que altres investigadors sostenen que l'àrab clàssic (AC) o alcorànic és una barreja entre el dialecte del profeta i la llengua poètica de llavors (Garduño 2010).

Després que l'Alcorà es consolidara com a primera obra literària escrita en àrab clàssic i que l'Islam tinguera una àmplia difusió pels països del nord d'Àfrica i de l'Orient Mitjà, la llengua clàssica va començar a tenir una gran rellevància entre els musulmans i en els àmbits de l'ensenyament, l'administració i la literatura. D'aquesta manera, hi va tenir lloc un procés de normalització lingüística de la llengua culta, tal com assegura Garduño (2010), "la llengua clàssica de l'Alcorà també es va adaptar així perquè es tractava d'un dels primers textos modèlics de l'escriptura àrab en què a través del missatge religiós es van sistematitzar algunes eines, com la pausa, els casos de concordança en gènere i nombre, elements de fonologia i d'altres que van fer de l'àrab una llengua culta, universal i de prestigi en una època en què l'imperi islàmic ho demandava per a la seua expansió".

En aquest context, ja es pot considerar que era present el concepte de diglòssia al Món Àrab. Aquesta varietat culta emprada principalment per les elits i en textos religiosos, educatius i literaris, diferia enormement de la llengua vernacular. Es pot afirmar doncs, que la diglòssia no és solament un fet que hi ocorre avui dia, tal com manifesten Amer, Adaileh, i Rakhieh (2011): "while some scholars maintain that diglossia in Arabic emerged with the Islamic conquests of the 7th century A. D. (Blau 1977), others hold that the language of Pre-Islamic poetry was radically different from that of the colloquials, and so they trace the roots of Arabic diglossia to a period predating the rise of Islam (Al-Toma 1969). According to Rabin (1955), Classical Arabic had ceased to be a spoken variety and had become a purely literary medium by the end of the Umayyad Caliphate in 750 A. D".

3.2. Àrab estàndard modern

Durant el segle XX, a la major part dels països de l'Orient Mitjà i del Nord d'Àfrica (MENA, en anglès) va tenir molta presència un moviment anomenat panarabisme. Els dialectes àrabs es consideraven una debilitat per a aquest moviment panarabista, ja que les diferències entre cadascun dels dialectes són bastant importants. D'aquesta manera, tots els estats àrabs van elegir l'àrab estàndard modern (AEM) com a llengua oficial, i els que intentaven promoure la llengua vernacular van ésser políticament marginats. Així doncs, a la majoria de països, es van limitar els usos de l'àrab dialectal als àmbits folklòrics, com ara la literatura oral, els proverbis, les cançons, etc. i no la consideraven una varietat adequada i correcta. Es creia que aquest model estàndard, basat en l'àrab clàssic, hauria de ser la llengua comuna de tots els parlants àrabs i que gràcies a l'educació

i als mitjans de comunicació, reemplaçaria els dialectes locals per a així unir-se com a poble (Miller i Caubet 2009).

En aquest context, també hi ha una xicoteta problemàtica pel que fa a la llengua àrab, se sol confondre popularment l'àrab clàssic i l'àrab estàndard modern. Segons els lingüistes, tot i que aquest darrer prové en certa mesura de l'àrab clàssic, es tracta de varietats ben diferents. L'àrab estàndard modern prové de l'àrab clàssic, tanmateix, l'AEM s'empra avui dia en els registres formals, mentre que l'AC és la llengua predominant en els textos religiosos de l'Alcorà i en els textos formals més antics. Quant al llenguatge, sobretot la morfologia i la sintaxi, també s'hi difereixen, atès que l'àrab estàndard és la versió més actual de l'àrab clàssic i també presenta un llenguatge un poc més simplificat (Al-Harthy i Khrisat 2015).

3.3. Àrab parlat culte

Arran de les grans diferències entre les variants principals de la llengua, l'àrab *fusha* i l'àrab *'ammiyya*, sorgeix una variant intermèdia anomenada àrab parlat culte (APC), també anomenat àrab mitjà¹ i en anglès *Educated Spoken Arabic (ESA)*. Aquesta naix de la necessitat de crear una llengua estàndard que pugui emprar-se en contextos formals però que també hi inclogui els trets característics de cadascun dels dialectes. D'aquesta manera, s'evita el fet de crear una variant única per a tots els territoris que s'haja format solament per mitjà de la modernització de l'àrab clàssic, com ocorre en l'AEM, sense que realment representi del tot els parlars actuals de la llengua àrab.

Pel que fa a les seues característiques lingüístiques, es tracta d'un punt intermedi entre l'àrab formal i el dialectal, tant en el nivell morfosintàctic com en el lèxic. Un exemple d'aquesta situació podria ser la frase *"fi khtilaf ben l-qarya wi l -madina"* ("hi ha diferència entre poble i ciutat"). El parlant hi empraria tant l'àrab *fusha* com l'àrab *'ammiyya*, atès que els parlants solen utilitzar la preposició de lloc "fi" ("en" o "a" en català) en *'ammiyya*, mentre que en *fusha* s'empra "hunak" o "yujad" en comptes de "fi". La resta d'elements lingüístics de la frase, en canvi, pertanyen a l'àrab formal (Karim 2015).

Llavors, aquesta variant s'usa sovint per parlants cultes en situacions formals en què pot també utilitzar-se l'àrab estàndard modern i fins i tot en situacions que requereixen un

¹ Aquest terme és de vegades malinterpretat, ja que segons Benjamin Hary (1989), l'àrab mitjà també fa referència a la fase històrica de l'àrab durant l'època preislàmica. Malgrat això, en aquest cas és un sinònim de l'àrab parlat culte.

poc més d'informalitat. Per exemple, durant una classe a la universitat en què el registre haja de ser més elevat que en una conversa col·loquial, tant per part del professorat com de l'alumnat, l'àrab mitjà pot ser una excel·lent opció (com també ho pot ser l'AEM), ja que la barreja de la formalitat amb la informalitat ajuda que el context universitari li parega més familiar a l'estudiantat (Karim 2015).

3.4. Àrab dialectal libanès

Avui dia al Món Àrab hi ha nou categories dialectals, les quals es troben a Egipte, al Golf, a Iraq, al Llevant o Xami, al Magrib, a Iemen, a Somàlia, a Sudan i a Mauritània (anteriorment també era present a Al-Àndalus, encara que ara hi és extint). Cadascuna d'aquestes té diverses varietats a les seues respectives zones, ciutats i pobles. Pel que fa a l'àrab libanès (AL), el qual té vora 4,5 milions de parlants, correspon al dialecte del Llevant. Com es tracta d'una variant llevantina, l'àrab libanès també comparteix similituds i particularitats amb Síria, Jordània, Palestina i Israel, els territoris veïns (Tobaili 2015).

Tots els dialectes tenen una gran influència de les llengües europees, en el cas libanès concretament de l'anglès i el francès; a causa especialment del Mandat Francès i de la globalització. És aleshores molt comú emprar mots d'aquestes dues llengües durant una conversa en àrab dialectal; de fet, és molt famosa i típica la salutació libanesa *hi, kifak, ça va* ("hola, com va") que barreja les tres llengües. Segons Thome (2019) "el canvi de codi (*code-switching*) s'ha convertit en una característica lingüística natural de les converses quotidianes libaneses. Fins i tot, s'ha convertit en una senya d'identitat dels libanesos; s'ha parlat i escrit molt de la seua manera d'expressar-se". A més a més, no ocorre únicament en les converses familiars, sinó també en la publicitat, en els programes dels mitjans de comunicació que requereixen l'àrab dialectal, cançons, etc. L'AL generalment barreja aquestes tres llengües, ja siga mitjançant el canvi de codi com substituint les paraules àrabs per les angleses o franceses (*borrowing*).

Altres fet bastant peculiar dels libanesos i de molts parlants d'àrab d'altres països és l'anomenada transliteració i l'*arabizi*. Atès que sovint barregen la llengua pròpia del territori i les llengües europees, empen aquest mètode que els pot resultar més fàcil per a comunicar-se en les xarxes socials. "El terme *arabizi* és el resultat de mesclar els mots *Arabic* i *Englizi* ("anglès" en àrab) [...] Es tracta d'escriure en àrab dialectal mitjançant l'ús de les lletres i números de l'alfabet anglès" (Tobaili 2015). A continuació, hi ha un

exemple en *arabizi* (concretament una piulada) i un quadre amb les corresponents lletres en l'alfabet romà i l'alifab àrab.

TABLE IV. ARABIC LETTERS AND THEIR CORRESPONDING LATIN LETTERS USED IN ARABIZI

Character in Arabic Language	Corresponding Character in Arabizi	Character in Arabic Language	Corresponding Character in Arabizi
ا	a	ط	T
ب	B	ظ	6'
ت	T	ع	3
ث	t', th or 4	غ	3'
ج	j or g	ف	F
ح	7	ق	8
خ	5 or 7'	ك	K
د	D	ل	L
ذ	d'	م	M
ر	R	ن	N
ز	Z	ه	H
س	S	و	w or o
ش	S or sh	ي	e or i
ص	9	ئ	2
ض	9'	ء	2

2

Àrab libanès (en <i>arabizi</i>)	Traducció al català
<p><i>Bonsoir 7ewalit a3melik add 3ala Facebook bass I didn't find you. Can you give me your account?</i>³</p>	<p>Bona vesprada, he intentat afegir-te a Facebook però no t'he trobat. Pots donar-me el teu compte?</p>

² Imatge 1: Lletres àrabs i la seua correspondència en lletres llatines, de Duwairi, Alfaqeh i Alrabi (2016) en *Sentiment Analysis for Arabizi text*

³ Exemple de Tobaili (2016) en *Arabizi Identification in Twitter Data* i traducció pròpia

3.5. L'armeni

Segons Sahakyan (2015), arran de la derrota de l'Imperi Otomà durant la Primera Guerra Mundial, la major part dels armenis que van sobreviure van formar comunitats per refugiar-se en altres països. Mentrestant, Armènia va poder guanyar la independència en 1918 durant únicament dos anys. Ara per ara, molts dels armenis viuen fora del país; es tracta d'una de les poques nacions que la majoria del seu poble viu fora de la seua terra natal (Chaghic 2018). De fet, segons els estudis de Sanjian (2001), la meitat dels huit milions d'armenis que hi ha al món resideixen fora d'Armènia. Tots ells tenen comunitats en molts territoris, especialment a Rússia, als EUA, al Líban, a Iran, a França i alguns a l'Argentina, entre d'altres (Masih i Krikorian 1999).

Vora l'any 1920 les comunitats armènies es van establir al Líban. Els cristians libanesos i els francesos durant l'època del Mandat Francès van contribuir que el seu establiment fora un element important per a la fortificació de la població cristiana al país, i a més, el van considerar un aliat possible per al govern libanès durant aquells anys (Voss 2007; Papkova 2013). De fet, durant aquella època i posteriorment, a causa d'aquesta situació, el poble armeni va poder gaudir de drets socials, com tenir escoles o esglésies en la seua llengua i fins i tot l'opció de formar partits polítics.

Actualment, el poble armeni sent que forma part de la cultura libanesa i no se sent estranger. Tanmateix, avui dia la llengua armènia gaudeix d'un prestigi molt inferior al de l'àrab i al de les llengües europees en qualsevol àmbit, ja siga en l'educació, en els mitjans de comunicació o en l'administració. A més a més, arran que les escoles d'origen armeni segueixen el currículum governamental, la llengua armènia ha passat a un segon pla (únicament poden tenir l'armeni com a assignatura opcional). L'anglès i el francès són els idiomes favorits per a qualsevol nivell educatiu, juntament amb l'àrab formal (tot i que en menor mesura); llavors l'armeni no hi és tan present ni als col·legis armenis (Chaghic 2018).

3.6. El francès i l'anglès

Moltes civilitzacions han tingut un gran impacte al Líban i han canviat el perfil religiós, polític, econòmic, social i lingüístic del territori; els últims, els francesos i els anglosaxons. Durant l'Imperi Otomà, el Líban va estar exposat a les influències europees i va deixar de tenir control sobre els seus territoris com a concessió cap a França i Anglaterra quan la Primera Guerra Mundial va començar. Més tard, l'Imperi Otomà va

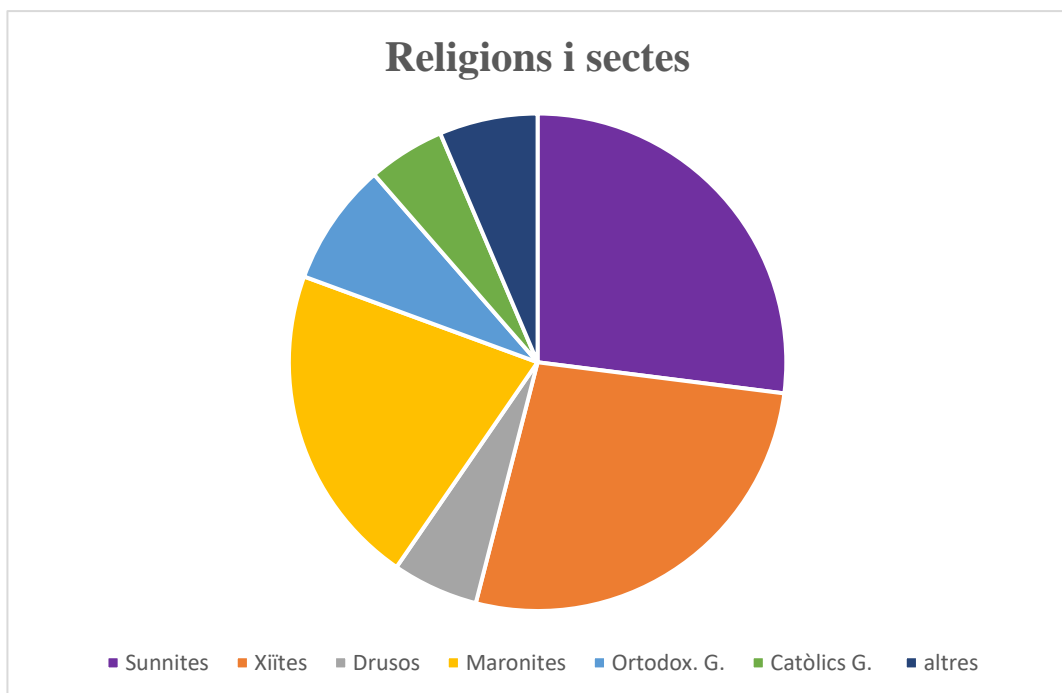
perdre la guerra i el Líban es va convertir en un mandat francès (Zouhir 2017). Segons Suleiman (2006) “per establir el poder al país, França va declarar que l'àrab seria la llengua oficial; tanmateix, es va modificar la Constitució del 1926 perquè el francès fora també oficial i la llengua vehicular en les assignatures de ciències”.

En aquest context, una quantitat considerable de grups de missioners d'orígens variats s'establiren al Líban. Tot i que eren especialment originaris de França i dels EUA, també van venir d'Anglaterra, en menor mesura, però. Tots aquests van crear un gran nombre d'escoles al país, fins al punt d'haver-hi més d'aquest tipus que de col·legis públics. La llengua vehicular en aquestes escoles eren llavors l'anglès i el francès i a més, aquests idiomes es van convertir en requeriments per a accedir a uns determinats serveis. Gosaven de molt de prestigi; el francès s'havia convertit en una llengua culta i utilitzada per les elits, mentre que l'àrab s'hi va arraconar (Zouhir 2017).

Actualment, anys després de la independència del Líban, aquesta situació lingüística no ha canviat gaire. Les escoles estatunidenques i franceses encara hi són i gaudeixen d'un bon prestigi; no obstant això, les escoles públiques en àrab no tant. A causa de tota aquesta situació colonial dels segles XIX i XX, avui dia les llengües europees encara tenen un paper rellevant al país, tant en els àmbits més formals (l'educació o els mitjans de comunicació) com en la cultura popular. A banda d'això, la globalització ha provocat també que l'anglès es considere una llengua potent.

4. Religió i llengua

Tal com assegura Baladi (2018) “la política al Líban està profundament lligada a la religió, i els factors religiosos a la motivació i l’actitud cap a l’aprenentatge d’una llengua estrangera”. El fet que al Líban cada religió faça servir una determinada llengua europea és principalment a causa dels diversos conflictes colonials i polítics dels segles XIX i XX. Segons Priego i Corral (2007), ara com ara al Líban existeixen diverses religions que al seu torn tenen moltes sectes diferents. Es tracta del país àrab on més quantitat de cristians hi resideixen, juntament amb Egipte. Vora la meitat de la població és cristiana, la qual majoritàriament segueix el ritu maronita. A més d’aquests, també formen part del cristianisme altres comunitats com els grecs ortodoxos, els armenis ortodoxos i catòlics, els catòlics siris, els catòlics romans, els assiris, els caldeus, els coptes i els protestants. Pel que fa als musulmans, els més nombrosos són els sunnites i els xiïtes; malgrat això, els ismaïlites i els alauís hi són també bastant presents. A més d’altres religions com el drusisme.

⁴ Imatge 2: Distribució de religions i sectes al Líban (elaboració pròpia)

Durant la Primera Guerra Mundial, França i Anglaterra van aconseguir capitulacions que els van permetre tenir control directe sobre els cristians i els jueus que residien als territoris de l'Imperi Otomà (entre d'altres, al Líban). Aquesta situació va causar que França i Anglaterra hi establiren protectorats; llavors van aparèixer diversos conflictes entre els drusos i els cristians a finals del segle XIX. Com que l'Imperi Otomà no aconseguia resoldre els conflictes, cada vegada eren més freqüents les intervencions europees al país. França va recolzar els cristians, mentre que els anglesos van recolzar els drusos. El fet que cadascun d'aquests països europeus lluitara a favor d'una religió diferent va dividir internament el país. Un temps després, l'Imperi Otomà va perdre la guerra i al Líban es va implantar un mandat francès el 1920, el qual va ser anomenat Grand Liban (Zouhir 2017).

4.1. Cristianisme maronita

L'Església maronita va sorgir de disputes teològiques, el creador de la qual va ser Sant Maró, un ermità de les muntanyes síries. Els seus seguidors es van refugiar a les muntanyes del Líban, on van crear una església autònoma. Quan es van adscriure al Concili de Calcedònia, les Creuades els van permetre reprendre les seues relacions amb Roma; de manera que des del segle XIII formen part d'una rama més de l'Església Catòlica. Es tracta d'una secta oriental catòlica romana especialment forta al Líban, on els seus seguidors eren majoritaris fins a la guerra civil (anys setanta) i a més, superaven fins i tot la població musulmana. Utilitzen la llengua àrab, tot i que en determinats actes fan servir l'arameu siríac (Fuente 2015).

Quan la Primera Guerra Mundial va finalitzar i s'hi va implantar el mandat, els francesos tenien una millor relació amb els cristians maronites a causa del protectorat. Els maronites van insistir a ser independents, aleshores van mantenir l'aliança amb l'Oest perquè sabien que els afavoriria. Les exigències polítiques dels cristians per establir-s'hi com una comunitat independent es basaven en el fet que es consideren persones amb cultures i ètnies diferents de la resta d'habitants del país. En aquest context, l'església maronita hi va jugar un paper molt important, ja que hi va cultivar progressivament una identitat diferent de les altres identitats cristianes i musulmanes del país i que va donar lloc al territori anomenat Mont Liban, àrea on sobretot vivien cristians maronites (Zouhir 2017).

Tot i que quan França hi va implantar el mandat francès va deixar l'àrab com a llengua oficial, va modificar la Constitució per a afegir-hi el francès, el qual es va introduir en

l'educació, en determinats serveis públics i es va convertir en l'idioma predominant per les elits. Tanmateix, segons Zouhir (2017) “el francès va tenir un paper fonamental en els cristians libanesos, culturalment, espiritualment i políticament”. Els francesos i els maronites compartien més aspectes religiosos i culturals que amb els musulmans mateixos, i com que França va ajudar que els maronites tingueren una certa independència al Mont Liban, la llengua francesa es va convertir en part del seu dia a dia.

Segons Zouhir (2017), després que el Líban s'independitzara de França, el terme “nacionalisme” significava coses diferents per als cristians i per als musulmans. La major part dels cristians nacionalistes eren maronites i volien un país en què els líders foren cristians, i que al mateix temps, hi estiguera present l'Europa oest en les seues polítiques. Els cristians nacionalistes, alhora, pretenien que la llengua majoritària no fora l'àrab, sinó el francès. Aconseguir que aquesta llengua fora l'únic mitjà de comunicació i que França fora la seua referència cultural hi era necessari, ja que els maronites no es consideraven culturalment àrabs; mentre que els musulmans, sí. Insistien reiteradament en què ells, en canvi, eren fenicis. No obstant això, açò va fracassar políticament, a favor del nacionalisme àrab.

Malgrat l'intent del govern de canviar la situació hegemònica del francès al país, de promoure l'àrab i de construir una identitat nacional forta, el francès seguia sent la llengua majoritària en els contextos formals i usat pels membres de les elits, que continuaven mantenint i promovent la llengua francesa. El bilingüisme amb l'àrab i el francès va esdevenir part de la cultura libanesa, cosa que es va intensificar durant la guerra civil, en la qual els maronites continuaven emprant el francès de manera bastant exagerada i la resta de religions i sectes tractaven de fer ús de l'àrab. La llengua francesa es va endinsar encara més en la cultura popular libanesa, i avui dia, fins i tot és encara molt present en el parlar dels cristians. Tot i que al país tothom empra una gran quantitat de mots agafats del francès, els seguidors del cristianisme maronita són els qui més paraules franceses utilitzen cada dia. No obstant això, segons Zouhir (2017), a causa de la globalització, l'anglès està guanyant terreny en molts dels àmbits i el francès està perdent la vitalitat que tenia anys abans.

4.2. Sunnisme

Els seguidors del sunnisme constitueixen la secta més gran de l'islamisme en tot el món i als països àrabs i/o musulmans (excepte al Líban, on els sunnites i el xiïtes estan bastant

igualats avui dia, tot i que depèn de l'època); tal com afirmen Priego i Corral (2007). Quan aquestes dues comunitats es van dividir, les diferències religioses entre ells requieien principalment en qui hauria de ser el líder espiritual que substituïra Mahoma. Segons els xiïtes, aquest hauria de descendir directament de Mahoma, mentre que els sunnites consideraven que simplement hauria de ser un home just i estudiós que no necessàriament formara part del llinatge del profeta. Abans de morir, Mahoma va decidir que el seu gendre era l'indicat per substituir-lo com a líder polític i espiritual; malgrat això, quan Mahoma va faltar, la comunitat més influent d'aleshores, els sunnites, va ignorar la voluntat del profeta i va nomenar com a líder a Abu Bakr. Des de llavors que ambdues comunitats islàmiques es troben dividides (Katz 2014).

Larkin (2011) considera que “de les diferents comunitats musulmanes, els sunnites han estat les dominants durant la major part de la història libanesa, tanmateix, ara és la primera vegada que s'enfronten a l'amenaça de la cultura xiïta meridional”. Segons Meier i Di Peri (2017), per a la comunitat sunnita, l'assassinat del líder Rafic Hariri va suposar un xoc important. D'ençà de la creació de l'anomenat Grand Liban l'any 1920, els sunnites i els maronites han tingut un paper fonamental al país; tanmateix, després de l'assassinat l'any 2005, els sunnites van començar a percebre's com a ciutadans marginats, socialment i políticament.

Tot i això, açò no és nou, atès que abans de l'esclat de la guerra civil (vora l'any 1975), van viure un període de crisi perquè la comunitat no tenia figures destacades ni partits polítics que pogueren revertir la situació. A més a més, avui dia la situació no ha canviat gaire, ja que el partit polític xiïta Hezbollah tampoc no ajuda a l'auge sunnita; segons Meier i Di Peri (2017), “as one of the historic communities of Lebanon for many decades, the Sunni community has been at the heart of the Lebanese political game, as evidenced by its centrality in the National Pact and in the Taif Agreement. However, after 2005, the Sunni community seems to be living – both politically and socially – in limbo. This community appears to be unable to fill the political vacuum left by Rafic Hariri and to tolerate its slow marginalization within the country, which is also caused by the political rise of Hezbollah”.

Paral·lelament, Larkin (2011) afirma que els motius pels quals els sunnites normalment no han tingut un poder polític fort al llarg de la història és possiblement perquè moltes voltes s'han deixat endur per les ideologies polítiques dels drusos i perquè la política del

líder panarabista Nasser mancava de coherència i unificació cultural. Durant el sorgiment del nacionalisme àrab, els sunnites defenien que la llengua àrab i l'islam eren els pilars fonamentals de la identitat àrab, cosa que no ajudava que els libanesos de totes les comunitats s'uniren. No obstant això, durant aquesta època, va haver-hi intents de promoure l'àrab, fet que va potenciar durant un temps el procés de la normalització de la llengua. L'ensenyament d'aquesta es va convertir en obligatori en totes les institucions privades.

Tal com Zouhir (2017) estableix, “el francès està molt més lligat als maronites que als musulmans i als drusos, els quals tendeixen a tenir l'anglès com a llengua estrangera”. Segons els estudis de Gaith i Shaaban (2003), el 95% dels maronites, el 85% dels catòlics i el 71% dels ortodoxos s'associen més a la llengua francesa; mentre que el 82% dels sunnites i el 70% dels xiïtes i dels drusos solen emprar més l'anglès. L'Imperi Britànic, contràriament al que va ocórrer amb els maronites i França, va recolzar els musulmans i els drusos i això va provocar que les religions o comunitats no cristianes es lligaren més a la llengua anglesa i no gaire a la francesa. D'aquesta manera, es pot veure que les llengües europees estan totalment lligades als fets sociopolítics i colonials que hi van ocórrer el segle passat.

4.3. Xiisme

En l'actualitat, el xiisme és la secta musulmana majoritària al Líban i en altres països com ara Iran, Iraq, Bahrain i Azerbaidjan; tot i representar únicament el 15% dels musulmans als territoris islàmics. La comunitat sunnita és generalment la més predominant als països musulmans. Juntament amb els sunnites i altres sectes, aquests formaren part del moviment del nacionalisme àrab que entre altres coses, tractava de defensar la cultura àrab, la seua llengua i l'islam; contràriament al nacionalisme que promovien els cristians. Encara que els xiïtes estan bastant lligats a la llengua anglesa a causa dels esdeveniments colonials dels segles XIX i XX, com també ho estan la resta de musulmans, l'àrab està molt més lligat a la seua identitat, cosa que es reflecteix en el nacionalisme àrab.

Pel que fa a la seua situació sociopolítica al Líban, els xiïtes es concentren especialment al sud del país i al llarg de la història han sigut la comunitat amb més dificultats econòmiques i una de les més marginades. Tanmateix, des de finals de la guerra civil el xiisme ha emergit gradualment a mans dels moviments Hezbollah i Amal, després de moltes dècades de marginació política. S'han consolidat com a moviments potents

políticament que, des del seu naixement, “han desenvolupat i format la identitat xiïta” (Katz 2014). Amal es va crear a partir de la necessitat d’ajudar la població xiïta, mentre que Hezbollah va nàixer arran de la invasió israeliana al sud del Líban. Aquest partit ha cooptat satisfactòriament la causa palestina dels grups sunnites i ha arribat a estendre’s per filials socials i humanitàries com la de la Germandat Musulmana. Actualment, Hezbollah i Amal competeixen contra els sunnites per la influència social i política al Líban, cosa que ha obert les portes a un nou conflicte cultural i identitari entre les dues sectes majoritàries de l’Islam (Larkin 2011).

4.4. Drusisme

Segons els estudis de Hazran (2009), anys després d’haver guanyat la independència, al Líban encara hi falta una narrativa històrica consensuada. Aquesta absència indica una crisi ideològica profunda entre la població libanesa. Els historiadors cristians solen ignorar el període islàmic; se centren especialment en el període preislàmic, els orígens fenicis (i no àrabs) i el moviment intel·lectual i literari que sorgeix a les acaballes del segle XIX. Per altra banda, els musulmans emfatitzen la importància del període islàmic i refusen el mite fenici.

No obstant això, des dels anys huitanta, els intel·lectuals drusos han començat a reescriure la història libanesa. Segons ells, aquesta comunitat descendeix de bones famílies o d’intel·lectuals que han tingut un paper important en la història. Tot i que la comunitat dominant durant molt de temps ha sigut la maronita, açò no és sorprenent si es té en compte que els drusos al llarg del temps han tingut els avantatges educatius de classes socials altes i, a més a més, van ser els protagonistes de molts canvis profunds durant el mandat francès (Hazran 2009).

Aquesta religió es va fundar a Egipte durant el període del sisè califat fatimita Al-Hakim (entre els anys 996 i 1021). Malgrat això, actualment els seus seguidors es localitzen majoritàriament als territoris de Síria, Líban i Palestina. Encara que generalment els drusos mateixos no es consideren musulmans ni afirmen que hi tenen res a veure, alguns intel·lectuals creuen que el drusisme és una secta antiga del xiisme i que per tant, aquesta religió va nàixer d’aquesta comunitat musulmana. Al Líban, els drusos es van establir als territoris que posteriorment serien reconeguts com a Mont Liban, una mena d’autogovern sota la denominació de *l’Emirat*. Després de l’ocupació otomana, va començar el que es va considerar durant molt de temps el període daurat de l’Emirat, atès que van poder

expandir les seues fronteres i van aconseguir coexistir i cooperar amb els maronites. Tanmateix, quan van assassinar el líder polític d'aleshores, aquesta etapa daurada va acabar (Hazran 2009).

Segons Zouhir (2017), a partir d'aquesta època, els conflictes entre les religions i les sectes libaneses van començar a emergir. Els drusos i els maronites tenien influència europea que causava encara més conflictes entre ambdues religions, cosa que va permetre que l'Imperi Britànic i França s'hi ficaren políticament, ja que el govern libanès era incapaç de solucionar els problemes religiosos. Les potències foranes que recolzaven les religions van crear un ambient malaltís i va dividir més el país. Llavors, a conseqüència de la unió de la comunitat drusa amb Anglaterra, la llengua anglesa va començar a formar part de la seua identitat, com també ocorria amb el francès en el cas dels maronites. Durant aquells anys, s'establiren protectorats francesos i anglosaxons al Líban que al seu torn van crear escoles amb la llengua vehicular del país d'origen. D'aquesta manera, les comunitats tenien l'opció d'accedir a una educació en la llengua vehicular de les potències estrangeres. En el cas dels drusos, des d'aquell moment escollien escoles anglosaxones exclusivament, cosa que continua ocorrent avui dia.

4.5. L'acord de Taïf

Entre els anys 1975 i 1990 va tenir lloc la Guerra civil libanesa, la qual va suposar la mort de vora quinze mil persones i el desplaçament d'un milió de libanesos. A més a més, Síria i Israel van intervenir de manera directa en el conflicte. Aquest acord va comportar un acabament formal a la guerra que es va negociar i concloure a la ciutat saudí de Taïf, l'any 1989. A més, estava sota l'auspici de Riyadh i la Lliga Àrab, amb el suport dels EUA i la supervisió directa de Síria. L'acord se centrà en dues parts, la primera estava relacionada amb les reformes internes del Líban (divisió política, identitat, reformes econòmiques, socials i polítiques, seguretat, sobirania, etc.); mentre que la segona se centrava en les relacions exteriors amb Síria i en el conflicte àrab-palestí-israelià (Karam 2012).

Part de la importància social, política i cultural de l'acord de Taïf recau en el fet que s'hi especifica els càrrecs i el nombre de polítics de cada comunitat religiosa que han d'haver-hi al Parlament. Aquests depenen del percentatge de seguidors de les religions que hi haja al Líban. Goenaga (2013) assegura que "la constitució libanesa garanteix a cadascun dels grups confessionals reconeguts per l'Estat una quota de representació en les institucions polítiques a través d'un sistema que es basa en criteris demogràfics. Els tres càrrecs més

importants de l'Estat estan adjudicats a les tres comunitats religioses principals del país: la presidència, a la comunitat maronita; el càrrec de Cap del Govern, a la comunitat sunnita; mentre que la presidència del Parlament, als xiïtes". Tot i que al final de la guerra civil les xifres demogràfiques corresponien amb el nombre de diputats que havia d'haver-hi de cada religió, avui dia no hi correspon del tot, ja que aquestes xifres han canviat a causa de la migració de cristians a Occident i de l'alta natalitat de determinades comunitats musulmanes, entre d'altres.

Per altra banda, en l'àmbit educatiu, s'hi van estipular dos objectius principals, els quals posteriorment es van reformular en el *Plan for Educational Reform* (CERD 1994) i en el *New Framework For Education in Lebanon* (CERD 1995). Aquesta primera reforma educativa en l'Acord de Taïf va suposar en aquell moment una progressió bastant important quant a l'educació lingüística al Líban. Tal com indica el Center for Educational Research and Development⁵ (1995), "to form a citizen [...] who is committed to the Arabic Language as all official national language and able to use it efficiently and effectively in all domains [...] [and] who is proficient in at least one foreign language for the activation of openness to international cultures to enrich and be enriched by them".

Segons afirmen Priego i Corral (2007), la particularitat d'aquest sistema polític és que els diputats no representen realment els partits polítics, sinó més aviat les seues comunitats religioses. De fet, la lògica de les votacions està molt més centrada en les afinitats religioses i locals, i no en les ideològiques, com ocorre a la major part dels països del món. L'existència d'aquest sistema polític tan particular és la conseqüència d'una societat religiosament fragmentada. Aquest element religiós i cultural enriqueix la societat libanesa, però alhora la fa molt més fràgil i susceptible a conflictes interns. Malgrat els intents sociopolítics de canviar aquesta fragmentació religiosa i cultural per la qual ha passat el país a causa dels conflictes dels darrers segles, com també la de donar representació política a totes les comunitats, el Líban encara ha de treballar molt per una convivència positiva.

⁵ El Center for Educational Research and Development (CERD) és una organització libanesa que s'encarrega de modernitzar i desenvolupar l'educació sota la direcció del Ministeri d'Educació.

5. Els sistemes educatius

5.1. Anteriors polítiques lingüístiques

5.1.1. El mandat francès

Quan la Primera Guerra Mundial va finalitzar, els francesos imposaren un mandat francès entre els anys 1920 i 1943, i llavors el govern francès va tenir un paper rellevant en la modificació de les polítiques lingüístiques d'aquells anys. Després que els francesos arribaren al Líban, eren plenament conscients de la importància de l'educació en l'aculturació, però no pretenien interferir directament en el treball de les escoles ja existents. No obstant això, l'any 1924 van implantar un nou sistema d'educació que hi incloïa un ministeri d'instrucció pública, un sistema de procediments administratius i unes determinades regulacions per a l'escola d'educació primària, a més d'una formació pedagògica en concret. A més a més, van especificar que l'àrab i el francès haurien de ser les llengües oficials amb el francès com a mitjà d'instrucció de les assignatures de matemàtiques, física, química i ciències socials en tots els nivells educatius (Ghait i Shaaban 1996).

Després, l'any 1926, van establir-hi una nova constitució, les mesures educatives de la qual deixaven cada vegada més de costat la llengua i la cultura àrabs. El francès era reconegut com a llengua cooficial al Líban, juntament amb l'àrab. La instrucció en francès era obligatòria en totes les escoles, tant públiques com privades. Les assignatures de ciències havien de fer-se en aquesta llengua i el govern francès havia de proporcionar professorat francès en cas que fora necessari. A més, s'hi va afegir un nou sistema d'avaluació basat en el sistema de França. Els estudiants passarien de curs si aprovaven uns determinats exàmens que alhora eren obligatoris també per a entrar a alguns sectors professionals i al servei civil. D'aquesta manera, les parts 1 i 2 del Baccalauréat francès eren oficialment reconegudes com a l'equivalent del Baccalauréat libanès (Kurani 1949).

Totes aquestes mesures legislatives tenien l'objectiu de promoure el francès com a llengua d'instrucció, però també, el de marginalitzar les altres llengües del territori. De fet, les autoritats encoratjaven tot tipus d'activitats missioneres amb el fi que s'obriren col·legis en llengua i cultura franceses arreu del país. Sovint cobraven diners per a accedir-hi i algunes d'aquestes escoles pretenien ajudar els estudiants pobres que mancaven d'una bona educació. El professorat provenia tant del Líban com de França i molts d'ells eren monges i monjos. El programa educatiu i el certificat oficial eren

exactament iguals als de França, tret que el programa libanès hi incloïa la llengua, la història i la geografia àrabs. També s'emfatitzava que el francès havia de ser el mitjà d'instrucció, el qual es començava a implantar-s'hi durant els anys d'educació infantil. Tot aquest sistema educatiu afavoria la llengua francesa, ja que els estudiants adquirien un nivell molt avançat de l'idioma, mentre que no aconseguien el domini lingüístic equiparable en la seua llengua materna. Per consegüent, es van acusar les escoles d'arraconar-hi l'àrab i d'implantar-hi obligatòriament el francès (Matthew i Akrawi 1949).

Per altra banda, els missioners existents de les escoles britàniques i estatunidenques van haver d'adaptar els seus programes per afegir-hi el francès perquè així els graduats pogueren accedir als serveis civils; de fet, la quantitat d'escoles anglosaxones va abaixar durant aquests anys. L'opció preferent d'aquestes institucions educatives era ensenyar anglès; malgrat això, van afegir-hi el francès en el primer curs del cicle elemental per seguir la programació francesa, mentre que l'anglès s'introduïa en quart. El mateix va ocórrer amb les escoles italianes i alemanyes. No obstant això, hi havia una gran diferència entre la qualitat dels centres francesos i el de la resta d'escoles: la qualitat dels primers era molt superior. A més a més, açò intensificava encara més les desigualtats entre les dues religions predominants a favor dels cristians, especialment dels maronites, ja que eren aquests qui tenien una forta preferència per l'educació francesa (Ghait i Shaaban 1996).

La imposició del francès per accedir al servei civil va permetre que aquesta llengua es difonguera en l'educació. En aquest context, el francès tenia molta demanda; tanmateix, aquest idioma no es va estendre a gran escala arreu del país, més enllà d'alguns contextos o àmbits formals, com tampoc no va haver-hi substitució lingüística per part dels libanesos a favor del francès. L'àrab va seguir sent la llengua materna de la població i es va utilitzar àmpliament en gairebé totes les funcions cerimonioses, socials i comunicatives. Per altra banda, l'anglès va persistir com a llengua instructiva en determinades escoles i va intentar guanyar terreny durant els anys de la independència (Ghait i Shaaban 1996).

5.1.2. La independència de França

El Líban va aconseguir la independència l'any 1943. Durant aquests anys posteriors al mandat francès es va intentar aconseguir desenvolupar la identitat nacional entre la

joventut. Es va reorganitzar el sistema educatiu de llavors mitjançant la modificació de l'article 11 de la Constitució; d'aquesta manera, l'any 1946 s'hi implantaren les assignatures de ciències en llengua àrab i no en francès, com ocorria durant el mandat. A més, l'anglès s'hi va introduir com a opció de llengua estrangera, de la mateixa manera que el francès. La legislació hi incloïa que l'assignatura de llengua àrab havia de ser obligatòria en totes les escoles, tant a les nacionals com a les estrangeres. Els centres educatius estrangers tenien l'obligació de seguir la programació libanesa i alhora, tenien l'opció de tenir els seus propis mètodes educatius. A més a més, podien fer els exàmens que els permetien passar d'etapa educativa en àrab o en qualsevol dels dos idiomes estrangers (Ghait i Shaaban 1996).

L'any 1968 es va establir que en els quatre cicles educatius s'havia d'utilitzar l'àrab com a mitjà d'instrucció per a totes les assignatures, excepte en les de llengües estrangeres. S'hi va afegir també que l'anglès o el francès es podria emprar en les assignatures de matemàtiques, ciència i llengües clàssiques. Tot i això, l'any 1974 es va realitzar un currículum en què es proposava utilitzar únicament l'àrab en totes les assignatures de tots els cicles. D'aquesta manera, en primer lloc, el que es pretén en les polítiques lingüístiques educatives d'aquests anys és fortificar el paper de la llengua àrab als centres educatius libanesos. A més a més, es pretenia també que al país totes les escoles empraren el currículum nacional, tant les públiques, privades i estrangeres, i per últim, organitzar les comunitats educatives estrangeres que fins ara no solien seguir les legislacions governamentals (Ghait i Shaaban 1996).

No obstant això, aquestes darreres mesures pareixien no tenir en consideració les realitats del mercat laboral, segons els libanesos. A més a més, tampoc no van tenir prou en compte els beneficis socioeconòmics i educatius de conèixer llengües estrangeres. D'aquesta manera, posteriorment es va tornar a canviar la legislació perquè es mantinguera l'àrab com a llengua d'instrucció en Primària i es reintroduïra l'anglès i el francès en Secundària. Per consegüent, l'àrab no es va difondre com a mitjà d'instrucció a gran escala, tot i que aquestes polítiques eren presents en l'àmbit nacional (Smock i Smock 1975).

Segons Smock i Smock (1975), "tal com havia ocorregut en altres països àrabs després de la independència, aquestes polítiques mancaven d'una planificació rigorosa, ja que la seua legislació fou precipitada". L'entusiasme per aconseguir una identitat nacional independent va provocar que s'ignorara el fet que les llengües estrangeres estaven profundament arrelades en el sistema educatiu i en la cultura. D'aquesta manera, aquests

idiomes encara eren els dominants al país i per tant, alguns dels col·legis privats ignoraven les mesures educatives, atès que continuaven emprant el francès i l'anglès en el cicle elemental. A més, els governs no hi paraven atenció, cosa que va ajudar que es desenvolupara una actitud negativa envers l'àrab clàssic; es considerava que era complicat d'aprendre i d'utilitzar com a mitjà d'instrucció (Eido 1984).

Els lingüistes de l'Arabic Language Society (ALS) eren conscients de la dificultat de la varietat clàssica i van tractar de simplificar la seua gramàtica, sintaxi i morfologia, com també de promoure'l als centres educatius i en els mitjans de comunicació. Malgrat això, no va haver-hi intents importants per a reformar l'àrab clàssic amb l'objectiu d'emprar-lo en l'educació. A banda d'açò, aquesta llengua també tenia uns altres obstacles com ara la manca de professorat qualificat per a instruir en aquest idioma, els quaderns i llibres en àrab i el conflicte entre els dialectes i l'àrab clàssic (Saleh 1982).

A més de les dificultats relacionades amb l'ús d'aquest idioma com a mitjà d'instrucció i la manca d'acció per part del govern libanès per a fer-hi front, hi havia motius econòmics que van contribuir a la difusió de les llengües estrangeres com a mitjà d'instrucció, particularment de l'anglès. Després de la Segona Guerra Mundial i de l'auge dels EUA, els libanesos començaren a entendre la importància d'aquest idioma en els àmbits de la ciència i dels negocis, cosa que els va incentivar a aprendre l'idioma, així com el descobriment del petroli al Golf Pèrsic i a Aràbia Saudí. Per consegüent, l'anglès va començar a ocupar el lloc que tradicionalment havia ocupat el francès, a tal punt que les escoles franceses van introduir-hi l'anglès (Ghait i Shaaban 1996).

La demanda de l'anglès també es va veure reflectida en les accions que el Center For Education Research and Development (CERD) hi va introduir. Les accions del CERD estaven centrades en la planificació educativa, la revisió del currículum, la creació de llibres i quaderns, com també en la definició dels requeriments i els objectius dels exàmens oficials. Entre altres coses, el centre va desenvolupar un currículum en llengua anglesa i va traduir llibres de l'anglès a l'àrab perquè pogueren emprar-se a les escoles islàmiques del sud del Líban. L'any 1975, quan va esclatar la guerra civil, l'anglès estava guanyant terreny als centres educatius, mentre que l'ús del francès disminuïa cada vegada més (Ghait i Shaaban 1996).

5.1.3. La guerra civil

La guerra civil libanesa va esclatar l'any 1975 i va finalitzar el 1989. Durant aquests anys, la legislació va romandre caòtica per complet, i en l'àmbit educatiu encara més. A més a més, l'àmbit cultural era molt hostil, un ambient que fins i tot ja havia aparegut anys abans. En aquest període va ser especialment coneguda l'aparició en massa de les escoles privades que van adoptar les seues ideologies i interessos sense la inspecció del Ministeri d'Educació, ni tampoc no van seguir les mesures que s'hi havia implantat anteriorment. A més, la guerra va tenir un enorme impacte negatiu en l'educació, atès que hi mancava especialment disciplina i professorat adient, entre d'altres. A banda d'això, es van destruir per complet les facilitats escolars (Mosa 1991).

Tal com afirmen Ghait i Shaaban (1996), durant la guerra, l'ús de les llengües estrangeres, especialment de l'anglès, cada vegada era més freqüent. Moltes de les escoles privades van adoptar l'anglès com a mitjà d'instrucció, fins i tot en el cycle elemental, independentment de l'orientació religiosa del col·legi i de l'estudiantat. A més a més, es van establir quatre noves universitats anglosaxones a les zones tradicionalment franceses, i l'anglès va esdevenir assignatura obligatòria a la Université Saint-Joseph i a la Holy Spirit University, especialment en les matèries de ciència. Tot açò va contribuir a desigualtats educatives entre les diverses classes socials, ja que les elits eren les úniques que es podien permetre assistir a les universitats privades. Els programes en anglès d'aquestes universitats els obrien moltes portes i augmentaven les oportunitats laborals de l'estudiantat d'aquests centres.

Tot i l'expansió d'aquestes escoles per tot el país, en diversos centres educatius hi mancava professorat qualificat i programes en llengües estrangeres d'alta qualitat. A pesar d'això, tots els estudiants libanesos havien de passar pel mateix sistema nacional d'examinació, cosa que tancava les portes a l'educació de qualitat de molts estudiants de classe baixa o mitjana, els quals suspenien els exàmens d'accés als programes d'anglès de les universitats (Jabbour 1992).

5.2. Polítiques lingüístiques vigents

5.2.1. El sistema preuniversitari

Després de l'Acord de Taïf i de la nova Constitució, el tema de la identitat i la pertinença cultural es resol a favor de la identitat nacional àrab. Quant a l'educació lingüística i les polítiques lingüístiques en l'educació pública, la Constitució va mantenir el bilingüisme a les escoles, en què en el primer curs del cicle elemental s'hi introdueix l'àrab i una primera llengua estrangera (el francès o l'anglès). A més, s'introdueix en el setè any d'escola una segona llengua estrangera (CERD 1995). Hi ha un clar èmfasi en el pla educatiu per aconseguir un domini avançat de l'àrab com a llengua materna i oficial del país. No obstant això, també s'hi recalca la importància del domini comunicatiu en dues llengües estrangeres a causa de la globalització. L'objectiu del Currículum està dissenyat per aconseguir èxit acadèmic, riquesa cultural i interacció social, basant-se en cinc principis: la comunicació, la variació contextual, la consciència cultural, l'aprenentatge interactiu i la integració d'habilitats (Bacha i Bahous 2011). D'aquesta manera, el Currículum Libanès (CERD 1997) tracta de donar el mateix pes a l'àrab i a les llengües estrangeres, tal com es pot comprovar en la taula següent:

Table 1. Numbers of Hours of Teaching Assigned to Languages in the Lebanese Curriculum

Language	1st Language Arabic	2nd Language French/English	3rd Language English/French	Translation
Cycle I: 1–3	7	7	–	–
Cycle II: 4–6	6	6	–	–
Cycle III: 7–9	5	5	2	–
Secondary I	5	5	2	–
Secondary II	5	5	2	2
Humanities				
Secondary II	3	3	2	2
Sciences				
Secondary III	5	5	2	2
Humanities				
Secondary III	3	3	2	2
Social Studies				
Secondary III	2	2	2	–
General Sciences				
Secondary III	2	2	2	–
Life Sciences				

6

⁶ Imatge 3: Hores per setmana d'instrucció d'àrab i de llengües estrangeres als centres educatius públics preuniversitaris (Ghaith i Shaaban 1999)

Malgrat això, aquesta situació sols es plasma a les escoles públiques. Tal com indica el Center for Educational Research and Development (2018), el 60% de la població prefereix l'educació privada, llavors la major part dels libanesos no reben una educació en què l'àrab hi forme una part important. En aquests col·legis, les llengües estrangeres acaparen un 77,2% del temps total i s'hi deixa únicament un 22,8% per a la llengua àrab. A més a més, comencen a aprendre la primera llengua estrangera durant el cicle elemental i cada vegada s'hi van afegint més hores d'instrucció en aquest idioma (Hoyek 2018). A més, segons les dades del Ministeri d'Educació del Líban, a causa de la globalització, l'elecció per l'anglès com a primera llengua estrangera ha anat especialment en auge des de 1999, arraconant-hi fins i tot el francès que ha estat sempre la llengua favorita pels libanesos (Baha i Bahous 2011).

5.2.2. El sistema universitari

Tal com afirmen Bacha i Bahous (2011), el Líban té 29 universitats, de les quals 28 són privades. Les universitats es poden dividir en quatre tipus: francesa, americana, libanesa i àrab. No obstant això, sols una universitat segueix el model àrab, l'Arab University, i sols una el model libanès, la Lebanese University; la major part segueixen els models francesos o americans (El-Mouhayar i BouJaoude 2012). Segons els estudis de Hoyek (2018), nou centres superiors d'ensenyament són completament o parcialment francòfons: la llengua predominant sol ser el francès en la majoria de situacions. A més, aquestes universitats representen vora el 73% dels estudiants universitaris al Líban. Entre aquestes nou universitats s'hi troba la Lebanese University (LU), l'única universitat pública libanesa, la qual acull el 60% dels estudiants del país.

Segons Bacha i Bahous (2011), tal com ocorre als centres educatius de nivells inferiors a l'universitari, l'alumnat busca assistir a les universitats que corresponen amb el seu perfil cultural, lingüístic i religiós. La influència dels models estrangers en l'ensenyament superior és notable, ja que l'organització del sistema de crèdits es basa en el sistema anglosaxó o en el sistema francès (organitzat per anys). A més a més, les titulacions reben les denominacions estatunidenques (*bachelor's degree, master's degree, Ph.D.*) o franceses (*license, maîtrise, DEA, doctorat*).

Una de les universitats amb més alumnes libanesos és la Lebanese University (LU), que fou fundada l'any 1951 sota el govern de Hamid Frangieh. No es tracta d'un centre educatiu fundat per nacions externes, llavors manca de prestigi. En els textos oficials de

la Lebanese University (LU) s'estipula que l'àrab és la llengua d'ensenyament a la universitat; no obstant això, poden emprar altres llengües estrangeres (el francès i l'anglès) si és necessari (Hoyek 2018). D'aquesta manera, l'informe de l'Agence Universitaire de la Francophonie (2018) afirma el següent: "l'elecció de la llengua d'ensenyament pot en certa mesura estar determinada pels caps de la facultat, el departament corresponent i la disponibilitat del professorat amb formació francòfona". En aquest context cal destacar que la major part del professorat de la universitat ha estat format a França i s'ha doctorat a universitats francòfones; aleshores la universitat pública que acull la major part d'estudiants del país hereta el sistema educatiu francès. Així doncs, es pot comprovar que tot i que la documentació oficial de la universitat estableix que la llengua d'ensenyament ha de ser l'àrab, la llengua d'instrucció acaba sent necessàriament el francès (Hoyek 2018).

Pel que fa a La Université Saint- Joseph (USJ), es tracta d'una universitat privada i catòlica molt ben establida al Líban que fou fundada pels francesos durant el segle XIX. Malgrat tractar-se d'una universitat francesa, el mitjà d'instrucció de la qual és generalment el francès, l'anglès hi és molt present i segueixen el sistema educatiu americà quant als crèdits i els semestres. Els estudiants d'aquesta universitat són principalment cristians, especialment maronites, ja que la llengua d'instrucció majoritària a la universitat és el francès, i per la connexió d'aquest centre amb el govern francès d'èpoques anteriors i amb el cristianisme (Bacha i Bahous 2011).

Segons la Université Saint-Joseph, "la llengua principal no és el francès, sinó que és més aviat la llengua d'instrucció i de comunicació a la universitat". A més a més, l'article 5è d'aquest centre especifica que "la USJ ha de promouvoir les cultures àrab i francesa, ja que ambdues formen part de la identitat i la cultura libaneses". Malgrat la menció per part de la USJ de la llengua i la cultura àrabs en els seus textos oficials, la realitat és ben diferent. L'Institut des Lettres Orientals suposava un paper clau en la promoció de l'àrab en aquest centre de formació; no obstant això, des de la dècada dels 90 que aquesta promoció ha anat decaient per motius interns i externs, però especialment pels fonamentalismes del cristianisme a la universitat. Així doncs, l'àrab és més bé una llengua secundària en aquest centre (Daccache 2015).

6. Conclusions finals

En aquest Treball de Fi de Màster s'han analitzat part de les polítiques lingüístiques de l'educació libanesa des del començament del segle XX fins a l'actualitat, passant per unes de les etapes més rellevants de la història d'aquest país, tant políticament com culturalment. En primer lloc, s'ha pogut comprovar que les potències europees que van colonitzar el Líban han sigut clau en la transformació cultural actual del país, especialment en l'àmbit lingüístic de l'educació preuniversitària i universitària.

L'arribada del francès al Líban i la seua consecutiva imposició com a mitjà d'instrucció en l'educació durant el Mandat Francès, va afavorir les comunitats cristianes, sobretot la maronita i les diverses sectes catòliques. D'aquesta manera, aquestes comunitats van poder gaudir de privilegis que altres sectes no, com ara una educació de qualitat no comparable a l'educació pública que el govern hi podia oferir. A més a més, en aquest sentit, Gran Bretanya també va formar part de la transformació cultural que va patir el país durant els diversos processos de colonització, i contràriament al que va fer França, va donar suport als musulmans i als drusos, cosa que va provocar una divisió interna al país. Pel que fa a l'educació, Gran Bretanya va oferir també formació privada de qualitat per als seus seguidors libanesos, la qual diferia en gran mesura de l'educació pública, tal com ocorria amb les escoles franceses. Així doncs, a poc a poc les colònies europees es van empoderar d'una part molt important de la cultura d'aquest país: l'educació.

En tercer lloc, també cal recordar que tot i els intents per promoure la llengua i la cultura àrabs dins del context educatiu a partir de l'època de la independència de França (l'any 1943) i per consegüent, aconseguir que la llengua pròpia fora el mitjà d'instrucció a les escoles, aquest intent per defensar i revivir l'idioma no va poder donar fruit. Les mancances en la planificació va significar que aquestes mesures foren ineficaces. No obstant això, aquesta situació no significava que l'àrab no fora present en la resta de contextos. En les cerimònies i en les situacions comunicatives i socials l'àrab era ben viu i l'anglès no va accedir-hi pràcticament, ni va substituir l'àrab en cap dels contextos, llevat de l'educatiu.

A més a més, cal destacar que encara que avui en dia alguns sectors educatius pretenen donar-li a l'àrab el lloc que es mereix en l'educació pública, encara hi queda molt de camí per fer. Un clar exemple és la Lebanese University, la qual estipula que la llengua àrab ha de ser el mitjà d'instrucció al centre, però realment, aquesta normativa no s'hi acaba

d'aplicar del tot. Les llengües estrangeres estan molt arrelades a la cultura libanesa, llavors calen mesures molt més importants per part del govern i dels centres públics. Tanmateix, cal tenir en compte que el que realment és necessari per a canviar aquesta situació és la consciència i la voluntat de tots i cadascun dels libanesos.

Per últim, la propagació de l'anglès com a mitjà d'instrucció a causa de la globalització i del descobriment recent del petroli en part del Golf Pèrsic evidencia una gran preferència per l'anglès a les escoles i un clar arraconament de la llengua àrab en la major part dels nivells educatius. L'anglès els aporta coneixement cultural d'altres països; tanmateix, el que es busca especialment en l'aprenentatge d'aquesta llengua són els beneficis econòmics futurs que podrien aconseguir mitjançant l'aprenentatge d'aquest idioma estranger. En aquest context, la propagació d'aquesta llengua no solament arracona l'àrab dins del sistema educatiu libanès, sinó que a més, s'evidencia una clara preferència per l'anglès fins i tot als col·legis tradicionalment francesos. S'hi pot comprovar que a aquesta llengua estrangera ja no se li dona tanta importància com anys abans, sinó que més aviat passa a formar part quasi de manera exclusiva de la cultura cristiana i per tant, els libanesos no consideren que el seu aprenentatge siga del tot necessari per al context globalitzat en què vivim avui dia.

Referències bibliogràfiques

Adaileh, Bilal A., Fateh H. Amer, i Belal A. Rakhieh. “Arabic Diglossia: A Phonological Study”. *Argumentum* 7 (2011): 19-36.

Agence Universitaire de la Francophonie. “Rapport sur la situation de l’enseignement du et en français à l’Universitaire libanaise”. (2018).

Al-Toma, Salih. *The Problem of Diglossia in Arabic: A Comparative Study of Classical and Iraqi Arabic*. Cambridge MA: Harvard University Press, 1969.

Bacha, Nahla N., i Rima Bahous. “Foreign Language Education in Lebanon: A Context of Cultural and Curricular Complexities”. *Journal of Language Teaching and Research*, 2, núm. 6 (2011),

https://www.researchgate.net/publication/267714826_Foreign_Language_Education_in_Lebanon_A_Context_of_Cultural_and_Curricular_Complexities

Baladi, Sarya. “Polyglotism and Identity in Modern-Day Lebanon”. (2018)

Blau, J. “The Beginnings of the Arabic Diglossia: A Study of the Origins of Neo-Arabic”. *Afro-Asiatic Linguistics* 4 (1977): 174-202.

CERD. “Statistical Digest”. (2018).

Chaghic, Filian. “The impact of residential location on language practices among Lebanese Armenian adolescents. An investigation into the Western Armenian language in Lebanon”. (2018)

Daccache, Salim. “L’Université Saint-Joseph, 140 ans déjà: une université libanaise, vers quel avenir ?”. *Les cahiers d’Orient* 120 (2015): 89-120.

Duwairi, Rehab M., Mosab Alfaqeh, Mohammad Wardat i Areen Alrabadi. “Sentiment analysis for Arabizi text”. En *7th International Conference on Information and Communication Systems*. 2016.

Eido, R. *Nadwat taaUm ai-alum wa al-riyathiat billughat at umfi af marhala of mutawasita* [Conference on teaching of science and mathematics at the intermediate level]. Document no publicat, 1984.

El Mouhayar, Rabih i Saouma BouJaoude. “Structural and Conceptual Foundations of Teacher Education Programs in Selected Universities in Lebanon”. (2012).

Ferguson, Charles A. “Diglossia”. *WORD*, 15, núm 2 (1959),

<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00437956.1959.11659702>

- Fuente Cobo, Ignacio. “Los cristianos de Oriente (I): ¿quiénes son, de dónde vienen, cuántos son?”. *Instituto Español de Estudios Estratégicos* (2015),
https://www.ieee.es/Galerias/fichero/docs_analisis/2015/DIEEEA17-2015_Cristianos_de_Oriente_xIx_IFC.pdf
- Garduño, Moisés. “Corán y lengua árabe: entre el dialecto, el árabe medio y el fusha”. *Estudios de Asia y África* 47, núm. 1 (2012),
https://www.jstor.org/stable/41414780?seq=1#metadata_info_tab_contents
- Ghaith, Ghazi M. i Kassim A. Shaaban. “Language-in-Education Policy and Planning: The Case of Lebanon”. *Mediterranean Journal of Educational Studies* 1, núm. 2 (1996),
<https://core.ac.uk/download/pdf/83022404.pdf>
- Ghaith, Ghazi M. i Kassim A. Shaaban. “An integrated approach to foreign language learning in Lebanon”. *Language, Culture and Curriculum* 10, núm. 3 (1997): 200-207.
- Ghaith, Ghazi M. i Kassim A. Shaaban. “Lebanon’s Language-in-Education Policies: From Bilingualism to Trilingualism”. *Language Problems and Language Planning* 23, núm. 1 (1999),
https://www.researchgate.net/publication/233598487_Lebanon's_Language-in-Education_Policies_From_Bilingualism_to_Trilingualism
- Ghaith, Ghazi M. i Kassim A. Shaaban. “Effects of religion, first foreign language, and gender on the perception of the utility of language”. *Journal of Language, Identity, and Education* 2, núm. 1 (2003): 53-77.
- Goenaga, Amaia. “Líbano y el triunfo islamista en un entorno multiconfesional”. En *El Islam político en el Mediterráneo: radiografía de una evolución*, editat per Ferran Izquierdo Brichis, 85-120. Barcelona: Edicions Bellaterra, 2013.
- Hary, Benjamin. “Middle Arabic, Proposal for new Terminology”. *Al-Carabiyya* 22, núm. 1 i 2 (1989): 19-36.
- Hazran, Yusri. “Between authenticity and alienation: the Druzes and Lebanon’s history”. *Bulletin of SOAS* 72, núm. 2 (2009): 459-487.
- Hoyek, Samir. “Le français dans l’enseignement scolaire et universitaire au Liban”. *Cahiers de l’Association internationale des études françaises* 56 (2018): 49-56.
- Jabbour, G. *Lughat al raaUm fi Lubnan: Al lughat alajllabiyah hia al saeda* [Language of instruction in Lebanon: Foreign language is dominant]. Document no publicat. (1992).
- Karam, Karam. “The Taïf Agreement”. (2012)
- Karim, Promadi. “Educated Spoken Arabic: A New Alternative for Future Teaching Arabic as a Foreign Language”. *Journal of Education and Social Sciences*, 4 (2015),
https://www.researchgate.net/publication/311927613_Educated_Spoken_Arabic_A_New_Alternative_for_Future_Teaching_Arabic_as_a_Foreign_Language?enrichId=rgreq-9da70a026ee5872cae943a52ad2efadb-XXX&enrichSource=Y292ZXJQYWdlOzMxMTkyNzYxMztBUzo0NDQxMzc1NDg4NDkxNTJAMTQ4MjkwMjA1MTQzNg%3D%3D&el=1_x_2&esc=publicationCoverPdf

- Katz, Magalí. "Identidad Shíí en el Líbano: caso de Amal y Hezbollah como formadores de la identidad durante los años de ocupación israelí (1982-2000)". (2014)
- Khrisat, Abdulhafeth i Ziad Harthy. "Arabic Dialects and Classical Arabic Language". *Advances in Social Sciences Research Journal* 2, núm. 3 (2015): 254-260.
- Larkin, Connor P. "The Inevitability of Identity: Lebanon, Nationalism and the Failure of an Idea". *The Undergraduate Journal of Social Studies* 1, núm. 4 (2011), https://web.archive.org/web/20180517062847id_/https://wescholar.wesleyan.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1006&context=ujss
- Manahej Al- Ta'alim Al-A'am Wa Ahdafaha [Public educational curricula and goals]. Beirut: NCERD, 1997.
- Masih, J. R., i Krikorian, R. O. *Armenia: at the crossroads* 2. Londres i Nova York: Routledge, 1999.
- Matthew, R. D. i Akrawi, M. *Education in the Arab Countries of the Near East*. Washington: American Council on Education, 1949.
- Meier, Daniel i Rosita Di Peri. "The Sunni Community in Lebanon: from 'Harirism' to 'Sheikhism'". En *Lebanon Facing the Arab Uprisings*. Londres: Palgrave Pivot, 2017.
- Miller, Catherine i Dominique Caubet. "Arabic Sociolinguistics in the Middle East and North Africa (MENA)". En *The Routledge Handbook of Sociolinguistics Around the World*, editat per Martin J. Ball, 238-256. Londres: Routledge, 2009.
- Mosa, M. A. Al tarbiyah bein al huriyat wa al tanakuthat. [Education between freedom and contradictions]. En *Binaa At lumhuriyah at Thania*, 211-220. Beirut: Annadi al-Thakafi Al-Arabi, 1991.
- New Framework for Education in Lebanon. Beirut: CERD, 1995.
- Papkova, I. "The Revealer: a review of religion and media". (2013).
- Plan for Educational Reform. Beirut: CERD, 1994.
- Priego, Alberto i Carlos Corral. "El Líbano: crisol de culturas y pequeño Próximo Oriente". *UNISCI Discussion Papers*, núm. 14 (2007), <https://www.ucm.es/data/cont/media/www/pag-72527/Alberto14a.pdf>
- Rabin, C. "The beginnings of Classical Arabic". *Islamica* 4 (1995): 19-37.
- Sahakyan, V. "Between Host-Countries and Homeland: Institutions, Politics and Identities in the Post-Genocide Armenian Diaspora". Ann Arbor: University of Michigan, 2015.
- Saleh, S. "Takweem tajribat al tajribat al taarib fi al-Mashrek al-Arabi". [Evaluation of the Arabization experience in the Arab East]. *Mustakbet At Arabi* 1, núm. 39 (1982): 71-78.
- Sanjian, A. "The Armenian minority experience in the modern Arab world". *Bulletin of the Royal Institute for inter-faith studies* 3, núm. 1. (2001): 149-179.

Smock, L. i Smock, M. *The Politics of Pluralism: A Comparative Study of Lebanon and Ghana*. New York: Elsevier, 1975.

Suleiman, Yasir. "Charting the nation: Arabic and the politics of identity". *Annual Review of Applied Linguistics* 26 (2006): 125-148.

Thome, Sawsan. "Language Creativity: A Sociolinguistic Reading of Linguistic Change in Lebanon". *BAU Journal - Society Culture and Human Behavior* 1, 1 (2019), <https://digitalcommons.bau.edu.lb/schbjournal/vol1/iss1/2/>

Tobaili, Taha. "Arabizi Identification in Twitter Data". En *Proceedings of the 5th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics*, 51-57. Berlin: Association of Computational Linguistics, 2016.

Tobaili, Taha. "Sentiments analysis for Arabizi in social media". (2015), <https://laur.lau.edu.lb:8443/xmlui/handle/10725/2702>

Voss H. V. *Portraits of hope: Armenians in the contemporary world*. Berlin: Barghahn Books, 2007.

Zouhir, Abderrahman. "The Politics of Language and Identity in Lebanon and Morocco: Similarities and Differences". *International Journal of Arabic-English Studies (IJAES)* 17 (2017), <http://ijaes.net/article/viewarticle?volume=17&issue=1&articleId=8>